

حریق هیرکانی

ابعاد حقوقی
آتش‌سوزی کهن‌ترین جنگل ایران

آرش ملکی

پژوهشگر حقوق بین‌الملل

جنگل یک بیشه طبیعی است متشکل از عرصه‌ه‌ه‌وایی، و مرکب از موجودات زنده با منشأ آبائی (درخت، درختچه، بوته، نهال، علف، خزه) و حیوانی منصرف از درجه تکامل آن، که دست بشر در ایجاد و پرورش آن دخیل نبوده باشد. در کنار آت‌مسفر (هوا)، لیتوسفر (خاک‌وسنگ) و هیدروسفر (آب)، جنگل به عنوان بخشی از بیوسفر ارکان چهارگانه آنچه محیط زیست خوانده می‌شود را تشکیل می‌دهد. جنگل‌ها از رهگذر تولید اکسیژن و پالایش هوا، جلوگیری از فرسایش خاک و وقوع سیلاب‌ها، حفظ باروری خاک، سازماندهی اقلیمی و کمک به استمرار تنوع زیستی نقشی بی‌بدیل در محیط زیست و زندگی انسان روی سیاره زمین ایفا می‌کنند. جنگل‌های هیرکانی نام مجموعه‌ای متشکل از ده جنگل است که با مساحتی به میزان ۵۵هزار کیلومتر مربع در کنار یکدیگر در ضلع جنوبی دریای خزر یک بیشه منحصربه‌فرد پدید می‌آورند. اهالی فن قدمت این جنگل‌ها را تا پنج میلیون سال هم تخمین می‌زنند. جنگل‌های هیرکانی، این روزها میزبان آتش‌سوزی گسترده‌ای است که به واسطه آن آسیب‌های ویرانگری به بخش‌هایی از اکوسیستم آن وارد شده است. این در حالی است که آتش‌سوزی جنگل‌ها رویدادی شایع بوده، و هیچ جنگلی در سراسر دنیا از وقوع آن مصون نیست. ممانعت از وقوع و مهار آتش‌سوزی جنگل مستلزم رعایت مجموعه‌ای از دستورالعمل‌ها است که ذیل اراده دولت و شهروندان تحقق می‌پذیرند. دولت در مقام کارگزار اصلی حفاظت از جنگل‌ها وظیفه دارد ضمن اعمال کنترل و نظارت دائمی بر این مناطق، مأموران خود را به آخرین فناوری‌های مربوطه مجهز نموده، و از هیچ امکانی در جلوگیری و مهار آتش‌مضایقه نکند. شهروندان نیز باید در هنگام حضور در جنگل حتی الامکان از افروختن آتش خودداری کنند و هر آتشی که در فضای جنگل روشن می‌کنند را با دقت مضاعف کنترل کنند. جبران خسارات وارده به جنگل‌ها بسی دشوار بوده، و آثار نابودی جنگل تا چندین نسل آینده را نیز تحت‌الشعاع قرار خواهد داد. از منظر حقوقی، قواعد داخلی و بین‌المللی متعددی وجود دارند که از جنگل‌ها در قبال آتش‌سوزی محافظت کنند. در قوانین موضوعه، قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (مصوب ۱۳۴۶/۰۵/۲۵) مهم‌ترین سند حقوقی مربوطه است که ذیل مواد ۴۶، ۴۷ و پیش‌بینی قواعدی در این حوزه مبادرت می‌ورزد. وفق ماده ۴۵ از این قانون آتش زدن نباتات در مزارع و باغات داخل یا مجاور جنگل بدون اجازه و نظارت مأموران صالح ممنوع بوده، و چنانچه در نتیجه سهل‌انگاری به حریق در جنگل منتهی شود مرتکب به دو ماه تا یک سال حبس محکوم خواهد شد. ماده ۴۶ نیز مقرر داشته که روشن کردن آتش در تنه درختان مجازات حبس از سه ماه تا یک سال، و جزای نقدی از ۲۷ تا ۶۷ میلیون تومان را در پی خواهد داشت. بر اساس ماده ۴۷ نیز برای ایجاد آتش‌سوزی عمدی در جنگل هم مجازات سه تا ده سال حبس پیش‌بینی شده است. تبصره همین ماده نیز می‌گوید هنگامی که جنگلی گرفتار آتش‌سوزی می‌شود تمامی مأموران کشوری و لشکری به همراه امکاناتی که در اختیار آنهاست باید متعاقب تقاضای مسئولان محلی به اطفای حریق کمک نمایند. در یک نگاه کلی، الزامات این قانون نظربه اهمیت جنگل‌ها چندان یازدارنده به نظر نمی‌رسند. شایسته است در پرتو خسران اخیر، بازنگری در الگوی فعلی و پیش‌بینی الزاماتی دقیق‌تر به منظور جلوگیری از وقوع آتش و مهار آن در دستور کار مقنن قرار بگیرد. حفاظت داخلی از جنگل‌ها در قبال آتش‌سوزی منحصربه‌حقوق داخلی نبوده، و تدابیری چند در حقوق بین‌الملل برای این هدف وجود دارد. مهم‌ترین این تدابیر سازوکاری است که در کنوانسیون میراث جهانی (۱۹۷۲) سازمان فرهنگی، علمی و آموزش ملل متحد (یونسکو) پیش‌بینی می‌شود. این کنوانسیون در حال حاضر ۱۹۶ عضو دارد، و دولت ایران هم از سال ۱۹۷۵ در عضویت آن است. وفق مواد ۸ تا ۱۴ از این معاهده، نهادهی متشکل از نمایندگان دولت عضو موسوم به «کمیته میراث جهانی» تشکیل جلسه می‌دهد تا بر اساس تعاریف مندرج در مواد ۱ و ۲ از همین سند بین‌المللی مصادیق میراث جهانی را شناسایی، و به ثبت آنها مبادرت ورزد. این کمیته در سال ۲۰۲۳ جنگل‌های هیرکانی را هم در ردیف میراث جهانی قرار داده است. لذا دولت ایران متعهد است در تصمیمات حقوقی، سیاسی و علمی به حمایت، حفاظت و معرفی این میراث جهانی بپردازد. آتش‌سوزی اخیر و آسیب فراوانی که به جنگل‌های هیرکانی وارد آمده مبین این واقعیت است که ایران در قبال این تعهد اقدامات لازم را انجام نداده است.

جامعه

COMMUNITY

۱۲

پیگیری
حادثهگزارش میدانی از آتش‌سوزی جنگل‌های ایت چالوس
که در صورت گسترده‌تر شدن موجب تخلیه دو روستا خواهد شد

بالگرد‌ها دیر رسیدند، جنگل بیابان شد

اهالی می‌گویند شکارچیان مقصر شروع آتش بودند
و منابع طبیعی غرب استان در روزهای اول با درخواست بالگرد مخالفت کرد

تکس: ایستنا

سارا سبزی

خبرنگار گروه جامعه

روی میدانگاه خاکی میان روستای «الیت»، یک باند بزرگ برای بالگردهای هلال احمر، ارتش و سپاه ساخته شده و خانه نزدیک آن را به ستاد مدیریت بحران آتش تبدیل کرده‌اند؛ حالا نزدیک هشت روز است که بالگردها با هر بار نشستن روی این باند خاکی، نیروهایی را می‌برند و می‌آورند و جماعتی پشت فنس‌های اطراف آن به این جابه‌جایی‌های مدام و گردو خاکی خیره می‌شوند، گاهی عکس می‌گیرند و در جمع‌های چندنفره پیج می‌کنند و هم‌زمان آتش و دود به جولان ۲۴ روزه‌اش در جنگل ادامه می‌دهد.

به روایت محلی‌ها، اولین دود نیم‌آبان‌ماه در میان جنگل الیت دیده شد و یک روز بعد شعله‌ها و درخواست اهالی برای کمک رساندن سازمان منابع طبیعی و محیط‌زیست برای ارسال بالگرد آغاز شد، اما همان موقع مدیرکل منابع طبیعی غرب استان شدت حریق را کم دانست و با ارسال بالگرد موافقت نکرد. محلی‌ها که نام‌شان نزد «هم‌میهن» محفوظ است، می‌گویند اگر همان روزهای اول بالگرد روی آن دو هتزار آتش گرفته آب می‌ریخت، وسعت حریق به این حجم نمی‌رسید و جنگل‌های هزاران ساله و بکر الیت را از بین نمی‌برد.

جنگل در منطقه حفاظت‌شده چهارباغ قرار دارد و آتشی که از جنگل‌های «وشتاز» شروع شده، به «حسن‌سره» نزدیک شده و محلی‌ها می‌گویند اگر زودتر مهار نشود، به روستاهای بعدی هم خواهد رسید؛ بسیار سریع‌تر از عملیات امدادی که حالا بازوانه یک تا دو بار هواپیماهای ایلوشین و حضور نیروهای محلی، کوهنورد‌ها و نیروهای امدادی در میان جنگل‌های صعب‌العبور منطقه ادامه دارد. مدیریت بحران استان، این روایت را نمی‌پذیرد و آتش «وشتاز» را اطفاء شده و جدای از حریق فعلی می‌داند.

آتش روبه‌روی معدن، مثل مواد مذاب روی زمین ریخته و سنگ‌ها از حجم حرارت می‌ترکینند: «آتش دارد به‌سمت انگوران می‌رود و نیروها هم باید شب کار کنند که دود کمتر است.» روز اول که خط آتشی نبود، این را مرتضی تعریف می‌کند و می‌گوید آتش فقط در یک محدوده کوچک بود، ولی منابع طبیعی غرب استان گفته بود که فقط چند کنده پوسیده بودند که آتش گرفته و از چند زاویه از آنها عکس گرفته‌اند. در بخش‌هایی از جنگل‌های آتش گرفته، حجم‌برگ تاسه‌متر هم بالا رفته است. برگ‌هایی که بی‌آبی پاییز آنها را خشک‌تر کرده است: «شبی که آتش شدت گرفت، هیچ مردی داخل روستا نبود، همه‌رفته بودند آتش را خاموش کنند.»

از روستا تا جایی که آتش گرفته، شش ساعت پیاده‌روی است. بخشی از آتش‌روی صخره‌هاست و بخشی از آن در شیب‌ها و پرنگاه‌ها. حالا اهالی، کوهنوردان و نیروهای عملیاتی با بیل و آب‌پاش پمپی و اره سعی می‌کنند خط آتش را قطع کنند. اطراف منطقه ۱۵۰۰ متر از سمت چشمه‌نزدیک آنجاوله کشیدند تا ظرف‌هایشان را با آن پر کنند. دو محیط‌بان با دودمنده عبور می‌کنند و مرتضی می‌گوید، باید این‌ها را همان روز اول می‌آوردند.

ایسن را بقیه نیروهایی که از روز اول در منطقه بودند هم تایید می‌کنند. «بالگرد اولین بار، حدوداً یکشنبه ۲۶ آبان‌ماه بود که آمد. ما فکر نمی‌کردیم ایلتوری شود، ما نوزدهم آبان‌ماه بود که به منطقه رفتیم، تا نوزدهم هیچ بالگرد و امکاناتی نبود. آن‌زمان ما مجبور شدیم دست خالی برویم بالا و این کارها را انجام دهیم. الان امکانات هست اما آتش را هم باید نگاه کنیم؛ آتش در حال حرکت به‌سمت حسن‌سره است و اگر آن طرف برود، دو تا روستا باید خالی شود.» این را آقای «س» یکی از کوهنوردان داوطلب می‌گوید که با هیئت کوهنوردی چالوس به منطقه آمده است. پشت حصارها که میان جمعیت و بالگردها فاصله ساخته، چند کوهنورد خودشان را آماده می‌کنند که با بالگرد بعدی به منطقه اعزام شوند و شاید ۴۸ ساعت بعد برگردند و جایگزین شوند. قرار است با آب‌پاش پمپی، بیل و اره جلوی آتش را بگیرند و شب را در کمپ‌ها بمانند. کوهنوردانی که از منطقه برمی‌گردند، تعریف می‌کنند که مدیریت نیروها هیچ ارتباطی با شرایط بحران ندارند و می‌پرسند: ستاد مدیریت بحران در آن ارتفاعات کجاست؟

آقای «س» تعریف می‌کند که از هفته پیش به منطقه آمده است، زمانی که هنوز بالگرد نیامده بود: «ایک گروه ۱۱ نفره بودیم که بچه‌های امداد و نجات هیئت کوهنوردی چالوس هم بین‌شان بودند. پیاده بالا رفتیم و ساعت هشت شب بود که راه افتادیم، مقداری هم باران می‌آمد، حدوداً ساعت ۱۲ شب با کوله و تجهیزات رسیدیم بالا. به خدا آن‌زمان هیچ امکاناتی نبود؛ خودمان بیل جور کردیم، جای خواب هم نداشتیم، هیچ وسیله‌ای هم نبود، رفتیم آنجا با هم در یک چادر سر کردیم، ساعت چهارونیم صبح بلند شدیم و رفتیم سمت آتش؛ آتش خیلی بد بود، خیلی بد بود. ما نرسیده به حسن‌سره بودیم؛ آتشی بود که روز قبل اش محلی‌ها خاموش‌اش کرده بودند، بعد ما گفتیم به‌سمت دیگر برویم و دیدیم باد می‌آید، ترسیدیم از باد. کلاً آتش مهار شده بود، ما بیشتر آتش را مهار کرده بودیم اما یک‌دفعه باد شدیدی آمد و آتش وحشتناک شد. آمد سمت کمپ ما، حتی نزدیک بود آتش به کوله‌هایمان هم بگیرد. خدا رحم کرد، یکی از بچه‌ها را گذاشته بودیم که مواظب کوله‌ها باشد، رفتیم و بالاخره توانستیم جلوی‌اش را بگیریم ولی هرچه خاموش می‌کردیم، باد می‌زد و روشن می‌کرد. کارهای ما

محمد زهرایی
رئیس ستاد مدیریت
بحران استان
مازندران:هشت روز از شروع
آتش‌سوزی گذشته و
عملیات اطفای حریق
در جنگل‌های الیت
در بخش مرزن‌آباد
همچنان ادامه دارد.
باتوجه به جریان بادی
که در منطقه حاکم
می‌شود، عملیات
اطفای حریق را با
مشکل مواجه کرد

بی‌تاثیر شده بود تا اینکه باد بند آمد. من نمی‌خواهم بگویم کسی کاری نکرده اما همه امکاناتی را که الان می‌بینید مثل بالگرد، آتش‌نشانی و... کمی دیر به منطقه آمدند.»

اوو هیئت کوهنوردی آن روز ۳۰ نفر افرستاده بودند «بالا» میان جنگل: «خدا را شکر با کمک‌های مردمی که از طرف هیئت کوهنوردی چالوس و مازندران آمد؛ وسایلی مثل اره برقی و سمپاش‌هایی که آب دارند، هزار متر لوله کشیده‌ایم از یک چشمه از سمت حسن‌سره که به سمت آتش ببریم. اینها امکاناتی است که از دفعه قبل بهتر است. الان آتش‌نشانی طرحی دارد، امیدوارم بتوانند آب پیدا کنند؛ در این طرح می‌خواهند از محلی که آب دارد چند کیلومتر لوله بکشند. الان ناهماهنگی وجود دارد؛ باید با محلی‌ها و اشخاصی که منطقه را می‌شناسد، کار شود. کسی را داریم که شش‌روز است بالاست و امروز آمده پایین. باید با این آدم‌ها هماهنگ شد چون مثل کف‌دست‌شان اینجا را بلندند و اگر قرار باشد چشمه‌ای پیدا کنند، این آدم‌ها باید پیدا کنند. اگر از این آدم‌ها استفاده کنند، این طرح شاید جواب دهد؛ ولی اگر فکر کنند خودشان می‌توانند کاری کنند، نمی‌شود. بیشتر این بچه‌ها اهل تهران‌اند، اینجا را بلد نیستند، امکانات دارند ولی به این منطقه مسلط نیستند. الان فقط می‌شود آتش را مهار کنیم، نمی‌توانیم خاموش کنیم؛ الان نیروی انسانی فقط دارند خط آتش را می‌زنند که بتوانند جلورفتن‌اش را بگیرند. اوضاع در حال خطرناک‌شدن است.»

یکی از خبرهایی که در روزهای گذشته در میان خبرهای آتش در البت پیچید، بازداشت دهیار روستا بود که قوه قضائیه آن را تکذیب کرد اما حالا اهالی منطقه، واکنش منفی مسئولان به اطلاع‌رسانی‌های دهیار در صفحه اینستاگرام‌اش را تکذیب نمی‌کنند.

▼ کمپ‌های کوچک برای اطفای آتش

اهالی، روزهای اول آتش را چندان جدی نگرفتند اما بعد از اوج گرفتن شعله و دود، بعضی از شب‌ها ۳۰۰ تا ۴۰۰ نفرشان هم به جنگل می‌رفتند. حالا چراغ‌ها و روستایی‌ها و کوهنوردهای داوطلب که از مدیریت نیروها شکایت دارند، اهالی روستاهای نزدیک هم برای کمک آمده‌اند. مثل آقای دلیرروحی که ساکن «گیجان» است و قرار است صبح فردا با ۵۰ نفر از مهر روستایی‌هایش به منطقه بروند و چند روز در یکی از کمپ‌های آنجا بمانند. گروه‌های مختلف، کمپ‌های مختلفی در ارتفاعات زنده‌اند و شب را همان جا مستقر می‌شوند. او می‌گوید این چهارمین بار است که جنگل آتش می‌گیرد؛ چهار بار آتش گر گرفته و خاموش شده است؛ روایتی که فعالان محلی آن را باور ندارند و می‌گویند این یک آتش ادامه‌دار است که ۱۰ آبان‌ماه آغاز شده. آقای دلیرروحی از شش صبح آنجا منتظر مانده تا یکی از بالگردها را برای جابه‌جایی این ۵۰ نفر هماهنگ کند، ولی نشد و حالا می‌گوید اگر فردا صبح هم بالگردی نباشد، پیاده می‌رویم. اگر برویم تا هر چند روز که بتوانیم، آنجای ما نیم، روستایشان «گیجان»، آن سمت کوهی است که آتش گرفته است و همه می‌گویند اگر مهار نشود شاید به روستاهای دیگر هم برسد. شاید به گیجان و انگوران و روستاهای دیگر. نیروی متفرقه زیاد به منطقه آمده، در مسیر معدن خودروهای زیادی ایستاده‌اند و از همان جابرای کمک‌پایین می‌روند.

▼ آتش به سمت حسن‌سره می‌رود

در میان همان جمعیت و نزدیک‌نیروهای داوطلب، یکی از مسئولان ایستاده که او هم تمایلی ندارد نام‌اش نوشته شود؛ به‌دلیل همان تذک‌هایی که چند روز پیش اهالی دریافت کرده‌اند، او می‌گوید موج دوم آتش‌سوزی جنگل روستای البت از روز شنبه هفته گذشته شروع شد و سرعت و شیب زیادی داشت. با فراخوان و هشدارهایی که از سوی مقامات محلی و منابع طبیعی صادر شد، همه گروه‌ها شامل یگان‌های دولتی، امدادی، نهادها و مردمی با فاصله‌در منطقه حاضر شدند و شروع به ایفای نقش کردند: «تا حدودی آتش مهار شده و در کنترل نیروهای ماست اما به‌دلیل شرایط جوی ممکن است شیوع پیدا کند. هواپیمای آب‌پاش ایلوشین هم مشغول کارند. هواپیمای ترکیه است. ایلوشین ایران و ایلوشین ترکیه، مشغول کارند. هواپیمای ترکیه هنوز وارد عمل نشده و شنیده‌های حاکی از این است که به‌زودی وارد کار می‌شود. کاری که در دستور است این است که خط حائلی میان آتش و فضای سالم ایجاد کنند که این کار به سازمان منابع طبیعی محول شده و هیئت کوهنوردان باید آتش بر و دیوار حائل را ایجاد کنند. سازمان محیط‌زیست هم باید اطفای کامل و نقطه‌هایی را که دچار حریق است، خاموش کنند. شرایط طبیعی و جوی منطقه طوری است که هواپیما و بالگرد نمی‌تواند کاملاً ارتفاع کم کند و در واقع آن چیزی که مدنظر است، انجام دهند. با این حال همه ارگان‌ها و نهادها پای کارند و وفاقی و اتحاد قابل‌تقدیری شکل گرفته است. انتظارات این است که حمایت‌ها بیشتر شود و هماهنگی بین ستادها بیشتر شود تا نهایت بهره‌برداری را از نیروها داشته باشیم تا بر آتش فائق شویم. شب لاشه‌هایی که هنوز مشتعل‌اند به اطراف باتزاب پیدا می‌کنند